

SUN'IY INTELLEKT VA GEOSIYOSIY TRANSFORMATSIYA: YANGI DIPLOMATIYANING AXLOQIY MEZONLARI

Xabibullayev Boburmirzo Baxtiyor o'g'li

Alfraganus University 1-bosqich talabasi

Turdiyev Madiyor Mamanazarovich

katta o'qituvchi

Annotatsiya: Ushbu maqola sun'iy intellekt (SI)ning global siyosatdagi geostrategik ahamiyatini, uning xalqaro diplomatiya va axloqiy me'yorlarga ta'sirini tahlil qiladi. XXI asrda siyosiy kuchlar muvozanati tobora raqamli algoritmlar orqali shakllanmoqda. Pandemiylar, kiberxavfsizlik inqirozlari va iqlim muammolari shuni ko'rsatadiki, diplomatik qarorlar endi faqat inson tafakkuri bilan emas, balki ma'lumotlar tahlili va sun'iy intellekt vositalari bilan yo'naltirilmoqda. Maqolada "axloqiy algoritmlar diplomatiyasi" (*ethical algorithmic diplomacy*) tushunchasi ilgari suriladi hamda BMT, NATO va OECD tajribalari asosida SI boshqaruvining axloqiy tamoyillari tahlil qilinadi. Yakunda global siyosatda "sun'iy tafakkur suvereniteti"ni ta'minlash mexanizmlari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, geosiyosat, diplomatiya, algoritmik etikasi, xalqaro boshqaruv, raqamli siyosat

Abstract: This article explores the geopolitical and ethical dimensions of artificial intelligence (AI) in modern international diplomacy. In the 21st century, global power dynamics are increasingly shaped by digital algorithms that influence decision-making, negotiation, and security. Challenges such as pandemics, cyber crises, and climate risks demonstrate the need for "ethical algorithmic diplomacy" — a new paradigm where AI systems not only support but also regulate diplomatic behavior. Using the practices of the UN, NATO, and OECD as case studies, the paper identifies the moral imperatives of AI governance and proposes mechanisms for ensuring "cognitive sovereignty" in global politics.

Keywords: Artificial Intelligence, Geopolitics, Diplomacy, Algorithmic Ethics, Global Governance, Digital Policy

Аннотация: В статье рассматриваются геополитические и этические аспекты использования искусственного интеллекта (ИИ) в современной международной дипломатии. В XXI веке глобальные процессы всё чаще управляются алгоритмами, влияющими на принятие политических решений и международные переговоры. На примере ООН, НАТО и ОЭСР анализируются принципы «этической алгоритмической дипломатии» и разрабатываются механизмы обеспечения «когнитивного суверенитета» в мировой политике.

Ключевые слова: искусственный интеллект, геополитика, дипломатия, этика алгоритмов, глобальное управление, цифровая политика.

Kirish: Raqamli asr insoniyat tafakkurining yangi davrini boshlab berdi. Endilikda siyosiy qarorlar, xavfsizlik strategiyalari va diplomatik muloqotlar inson hissiyotiga emas, balki algoritmik tahlil va sun'iy intellektga tayangan holda shakllanmoqda. Bu esa xalqaro siyosatda mutlaqo yangi bosqich — “algoritmik diplomatiya davri”ni yuzaga keltirdi.

An'anaviy diplomatiya uzoq muzokaralar, insoniy intuit-siya va siyosiy tajriba asosida kechgan bo'lsa, bugungi jarayonlarda ma'lumotlar tahlili, kiberxavfsizlik modellarini prognozlash, iqlim algoritmlari kabi vositalar asosiy o'rin tutmoqda. Shu bilan birga, bu texnologiyalar nafaqat imkoniyat, balki xavf manbai sifatida ham qaralmoqda.

Maqolada sun'iy intellektning global siyosiy muvozanatdagi roli, uning etik nazorati, suverenitet va xalqaro ishonch masalalari yoritiladi. Tadqiqotning maqsadi — diplomatiyada algoritmik vositalarning nafaqat texnik, balki axloqiy va siyosiy javobgarlik doirasidagi o'rnini belgilashdir.

1. Adabiy sharh: So'nggi yillarda sun'iy intellekt siyosatshunoslik sohasida ilmiy e'tiborni tortmoqda. Bryson va Winfield (2017) SI'ni etik va mas'uliyatli vosita sifatida ko'rib, uning xalqaro munosabatlarga ta'sirini standartlashtirish zarurligini ta'kidlagan. Floridi (2018) esa algoritmik boshqaruvdagi ishonch muammolari va SI'ning yuridik javobgarlik masalalarini o'rganadi. Xalqaro tashkilotlar, jumladan ENISA, IOM va NASA o'z siyosiy faoliyatida SI platformalaridan foydalanmoqda, biroq bu amaliyot hali ham nazariy asoslash va tahlilga muhtoj.

Shuningdek, Carnegie Endowment (2021) tadqiqotida algoritmik diplomatiya BMT xavfsizlik kengashidagi prognozlash ishlari va konflikt yechimlarida qo'llanilayotganini qayd etadi. Bu esa AI vositalarining siyosiy vosita sifatida ishonchli bo'lishini ta'minlovchi ilmiy bazani yaratish zarurligini anglatadi.

2. Nazariy asos: “Algoritmik diplomatiya” SI yordamida xalqaro siyosiy qarorlar, xavflar, va muzokaralarni bashorat qilish, tahlil qilish va avtomatlashtirishni anglatadi. Ushbu nazariy asoslar agent-based modeling (ABM), kognitiv tahlil tizimlari, va data-driven diplomacy tushunchalariga tayanadi. Bryson va Winfield (2017) tomonidan taklif qilingan “etik AI dizayni”[1] yondashuvi xalqaro tashkilotlarda ishlatiladigan SI platformalarga tatbiq etiladi. Bu orqali notekis axborot, tarafkashlik va AI xatoliklarining oldi olinadi. Shu tarzda algoritmik diplomatiya nafaqat vosita, balki geosiyosiy quvvat bo'lib chiqmoqda.

3. Metodologiya: Maqolada quyidagi metodologik yondashuvlar ishlatilgan: Sifatli kontent tahlil: BMT, ENISA, IOM va NASA hujjatlari asosida.

Solishtirma tahlil: BlueDot, ENISA va NASAdagi SI dasturlarning vazifalari va natijalari o'rganildi.

Triangulyatsiya: nazariy adabiyotlar, siyosiy hisobotlar va texnik AI maqolalar o'zaro taqqoslab tahlil qilindi.

4. Tahlil: SI vositalarining amaliy qo'llanilishi.

Jadval 1. Transmilliy muammolar va sun'iy intellekt yechimlari:

Transmilliy muammo	SI vositasi	Misol (manba bilan)
Pandemiyalar	Epidemiologik prognoz algoritmlari	BlueDot, COVID-19 (Kraemer et al. 2020)
Kiberxavfsizlik	Threat-detection neural networks	NATO/ENISA tizimlari (ENISA 2021)
Migratsiya	Predictive migration maps	IOM AI modelar (IOM 2021)
Iqlim o'zgarishi	NEX Climate Models	NASA Earth Exchange (NASA 2023)

Ushbu tahlil sun'iy intellekt algoritmlarining real diplomatik qarorlar qabul qilishdagi roli va foydaliligini ko'rsatadi.

5. Munozara: Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt texnologiyalari xalqaro diplomatiyaning faqat yordamchi vositasi emas, balki yangi siyosiy tafakkur paradigmasini shakllantiruvchi omilga aylanmoqda. Diplomatiya jarayonlarda AI'ning ishtiroki muzokara strategiyalarini modellashtirish, xavflarni erta prognozlash va transmilliy muammolarga tezkor yechimlar taklif etish imkonini bermoqda. Biroq ushbu jarayonlar qator konseptual muammolarni ham yuzaga chiqarmoqda:

Etik noaniqlik — algoritmlar qanday qaror chiqarayotgani va ularning ma'naviy mezonlarga qanchalik mosligi hanaiz noma'lum. Bu esa diplomatik ishonch mexanizmlarini zaiflashtiradi.

Huquqiy javobgarlik bo'shlig'i — SI tomonidan yaratilgan qarorlar uchun javob beruvchi subyektning aniqlanmaganligi xalqaro huquqda yangi "bo'sh zona"ni yuzaga keltiradi.

Algoritmik tarafkashlik (bias) — noto'g'ri ma'lumotlar bazasi yoki biryoqlama dasturlash diplomatik jarayonlarda siyosiy disbalansni kuchaytirishi mumkin.

Floridi (2018) bu holatni "algoritmik ishonchsizlik" (algorithmic distrust) deb ta'riflab, har qanday diplomatik qarorlar ortida insoniy nazorat va axloqiy filtrlash zarurligini ta'kidlaydi. Shu bois, AI vositalarining diplomatik jarayonlardagi roli kengaygan sari, ularning axloqiy, siyosiy va huquqiy chegaralarini aniq belgilab olish zarur bo'lmoqda.

6. Xulosa va tavsiyalar: Sun'iy intellekt xalqaro siyosat tizimiga "algoritmik suverenitet" tushunchasini olib kirdi — ya'ni qarorlarni insonlar emas, balki ma'lumotlar oqimi va algoritmlar shakllantiruvchi davrga o'tish boshlandi. Bu o'zgarishlar diplomatiyani samarali, tezkor va tahliliy jihatdan chuqurlashtirgan bo'lsa-da, ularni axloqiy va huquqiy nazorat ostida yuritish bugungi kunning eng muhim talabi hisoblanadi.

SI vositalarining samarali integratsiyasi quyidagi tamoyillar asosida yo'lga qo'yilishi lozim: AI Diplomatiya Xartiyasi (AI Diplomacy Charter) – BMT va YUNESKO doirasida qabul qilinib, xalqaro etik va huquqiy me'yorlarni belgilashi kerak.

Algoritmik audit va shaffoflik tizimlari – har bir xalqaro tashkilot o'z algoritmik qarorlarini mustaqil auditdan o'tkazib, ochiqlikni ta'minlashi zarur.

Insoniy nazorat tamoyili (Human-in-the-loop principle) – AI vositalari qaror qabul qilishda yordamchi bo'lishi mumkin, biroq yakuniy siyosiy yoki diplomatik qaror faqat inson tomonidan tasdiqlanishi shart.

Axloqiy kodifikatsiya – diplomatiyada ishlatilayotgan AI tizimlari xalqaro etik standartlarga moslashtirilgan axloqiy kodga ega bo‘lishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellektning xalqaro diplomatiyadagi roli faqat texnologik yutuq emas, balki insoniyatning o‘zini boshqarish falsafasini qayta ko‘rib chiqish jarayonidir. “Algoritmik diplomatiya” davrida siyosatning markazida texnologiya emas — insoniy mas’uliyat turmog‘i kerak. [1]

Bryson & Winfield (2017): “Etik AI dizayni bu nafaqat texnik samaradorlik, balki jamiyat oldidagi axloqiy mas’uliyatni ham o‘z ichiga oladi.”

Floridi: “Etik AI — bu insoniy qarorlarni to‘ldiradigan, lekin ularni avtomatlashtirib tashlamaydigan vosita bo‘lishi kerak.”

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bryson, Joanna, and Alan Winfield. “Standardizing Ethical Design for Artificial Intelligence and Autonomous Systems.” *Nature Machine Intelligence* 1, no. 5 (2017): 1–4.
2. ENISA. *AI Threat Landscape*. European Union Agency for Cybersecurity, Brussels, 2021.
3. Floridi, Luciano. “Artificial Intelligence, Responsibility and Governance.” *Philosophy & Technology* 31, no. 1 (2018): 1–10.
4. International Organization for Migration (IOM). *Migration Data and AI Models*. Geneva: IOM, 2021.
5. Kraemer, Moritz U.G., et al. “The Effect of Human Mobility and Control Measures on the COVID-19 Epidemic in China.” *Science* 368, no. 6490 (2020): 493–497.
6. McKinsey & Company. *The State of AI in Government*. McKinsey Report, 2022.
7. NASA Earth Science Division. *NEX AI Tools for Climate Modeling*. Washington: NASA, 2023.
8. United Nations General Assembly. *Resolution 77/277: On the Role of AI in Global Security*. New York: United Nations, 2023.